

مقاله پژوهشی

شناسایی و تحلیل اثرات رونق صنایع دستی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان‌های تربت جام - تایباد)

حسن گیاهی^۱، خدیجه بوزرجمهری^{۲*}، علی اکبر عنابستانی^۳ و مهدی کرمانی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۱ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ دریافت: ۱۶ فروردین ۱۴۰۰

چکیده

در بازه‌ی زمانی کنونی، صنایع دستی روستایی به دلیل ماهیت اقتصادی با مفاهیم توسعه اقتصادی مرتبط می‌باشد که می‌تواند با پیام‌های اجتماعی، فرهنگی و قومی، هویت روستاییان را بیشتر و بهتر به مشتریان منتقل کند. بنابراین هدف پژوهش شناسایی اثرات صنایع دستی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان‌های تربت جام - تایباد است. با توجه به موضوع پژوهش، نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری شامل دو گروه کارشناسان و ۲۳۹ تولیدکننده‌ی صنایع دستی در ۱۵ روستای شهرستان‌های تربت جام - تایباد می‌باشد که به شیوه تصادفی ساده مورد پرسشگری قرار گرفتند. شیوه گردآوری داده‌ها شامل روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی با ابزار پرسشنامه است. روش تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS و مدل AHP انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در تمامی متغیرهای تحقیق (اقتصادی، ۳/۴۰، اجتماعی، ۳/۳۷، گردشگری، ۳/۲۶، زیست‌محیطی، ۳/۰۷) میانگین شناسایی شده بالاتر از میانمای نظری (۳) است، از این رو رونق صنایع دستی نقش مؤثر و مفیدی در توسعه روستایی منطقه (نسبت به موقعیت و وضعیت اقتصادی و غیره کلی آن) ایفا می‌کند. همچنین نتایج حاصل از روش (AHP) در بین متغیرهای مورد بررسی نشان می‌دهد، مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی به ترتیب با وزن‌های ۰/۵۷۴، ۰/۱۶۷ درصد، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه روستایی می‌باشند و مؤلفه‌های گردشگری و زیست‌محیطی به ترتیب با وزن‌های ۰/۱۵۹ و ۰/۰۹۸ از اهمیت کمتری نسبت به سایر عوامل دارند. بنابراین توجه ویژه به رونق صنایع دستی به عنوان رویکردی خلاق و نوین در توسعه روستایی برای سایر سکونتگاه‌های روستایی پیشنهاد می‌گردد.

کلمات کلیدی: ظرفیت‌شناسی، صنایع دستی، سکونتگاه‌های روستایی، تربت جام و تایباد.

۱- دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
۲- دانشیار رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
۳- استناد گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
۴- استادیار گروه آموزشی علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
*نویسنده مسئول: (azar@um.ac.ir)

مقدمه

میراث ماندگار و هویت‌ساز، در سرزمین ایران مظاهر و جلوه‌های متنوعی دارد که هر یک از آن‌ها به‌نحوی، گذشته درخشان و تمدن باستانی ایران را بازگو می‌کند. یکی از این مظاهر صنایع‌دستی مناطق روستایی مختلف است که در گذار تاریخی ساخته شده و نشانگر سلايق، روحیات و خصوصیات جغرافیایی و اجتماعی آن منطقه در طول تاریخ است (کریمی‌پور و شریف‌زاده، ۱۳۹۶). کشور ایران به عنوان کشوری در حال توسعه (از نظر فناوری) و یکی از سه قطب مهم صنایع‌دستی جهان، می‌تواند با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود و مطالعات و تجربیات داخلی و جهانی، در کنار صنایع ماشینی با توسعه صنایع‌دستی و روستایی خویش به توسعه اقتصادی قابل انتظار دست یابد. گسترش صنایع‌دستی یکی از مهم‌ترین اقدامات لازم جهت تنوع‌سازی مشاغل و ایجاد اشتغال در نواحی روستایی است (قبری و همکاران، ۱۳۹۶). زیرا در دهه‌های اخیر، به علت محدودیت منابع آب و خاک، افزایش جمعیت و اشباع ظرفیت اشتغال در بخش کشاورزی، استقرار و گسترش صنایع روستایی به مثابه یکی از راهبردهای مهم و مؤثر برای ایجاد فرصت‌های جدید شغلی، افزایش درآمد، اشاعه فناوری، افزایش تولیدات روستایی و کاهش مهاجرت مورد توجه برنامه‌ریزان و مجریان دولتی و غیر دولتی قرار گرفته است (یاوری، ۱۳۹۴). ناتوانی بخش کشاورزی در اشتغال‌زایی در مقیاسی که قادر به حل مشکل بیکاری در مناطق روستایی و کاهش روند مهاجرت روستاییان به شهرها باشد، باعث توجه صاحب نظران توسعه روستایی به سایر بخش‌های اقتصادی برای ایجاد فرصت‌های شغلی غیر کشاورزی، از جمله توسعه فعالیت‌های صنایع‌دستی و گردشگری گردید که نقش به‌سزایی در توسعه روستایی و حتی در مقیاس کلان و ملی داشته باشند (حاجی نژاد و همکاران،

۱۳۸۵). در واقع هر چند صنایع‌دستی در گذشته در کنار دامداری و کشاورزی به عنوان پرکننده ایام فراغت و پاسخ به ذوق هنری و مصرف خانوار مطرح بوده، اما امروزه به عنوان یک ضرورت اقتصادی و اجتماعی مطرح است. پرداختن به صنایع‌دستی به لحاظ تکیه بر عوامل تولید محلی، دانش بومی، جذب گردشگر، درآمد زایی و افزایش سطح رفاه و کمک به معیشت خانوارها دارای اهمیت ویژه است (افشارزاده و همکاران، ۱۳۹۰). بنابراین صنایع‌دستی یکی از سازوکارهای اقتصادی است که نقش مهمی در اقتصاد جوامع محلی ایفا می‌کند (رمضان‌زاده لسبویی و زال، ۱۳۹۵). نفوذ و توسعه و احیاء صنایع‌دستی در مناطق روستایی با ایجاد اقتصادی فعال می‌تواند دارای کنش فزاینده‌ای باشد و نقش معناداری در فرآیند توسعه روستایی از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت‌های شغلی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با بخش‌های دیگر اقتصادی از جمله توسعه گردشگری، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای در برداشته باشد (نقوی و همکاران، ۱۳۹۶). استقرار صنایع‌دستی به عنوان بخش مولد اقتصادی در شرایطی که کشور در تحریم‌های اقتصادی است، فرصت مناسبی برای توسعه اقتصاد مقاومتی و گامی مهم در تعدیل درآمد بین مناطق شهری و روستایی، افزایش سطح درآمد و رفاه اجتماعی و جذب نیروی مازاد روستایی است (بهرامی، ۱۳۹۹). صنایع‌دستی در منطقه تابیاد و تربت‌جام در گذشته‌های دور، ریشه دارد و تا کنون توانسته هویت خود را در روستاهای مناطق فوق حفظ کند. نظر به این مسئله و از طرفی حال که امروزه افزایش آگاهی و تغییر نگرش مردم و نسل جوان به این صنعت پرسود که میراث گذشتگان ماست و بخشی از هویت اجتماعی ما را تشکیل می‌دهد افزایش یافته و مردم از خرید صنایع‌دستی استقبال می‌کنند، نیاز بود تا نسبت به شناسایی و تحلیل اثرات رونق صنایع‌دستی

مورد مطالعه، هفت روستا از طریق صنایع دستی امکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی را نداشتند؛ همچنین یک روستا دارای شاخص توسعه پایدار روستایی صفر بود. نتایج مطالعه فلاح‌تبار (۱۳۹۷) نشان داد که نقش زنان روستایی در ارتقاء توسعه پایدار روستایی با بهره‌گیری هرچه بیشتر از صنایع دستی، بسیار ارزنده و تأثیرگذار است و صنایع دستی دهستان مذکور نیز نقش حائز اهمیتی در اقتصاد شهرستان ورامین دارد. فرنام و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که صنایع دستی در بهبود و توسعه صنعت گردشگری نقش بسیار بالایی دارد. مهم‌ترین شاخص‌ها در گردشگری صنایع دستی به ترتیب شامل پرداخت وام و تأخیر در بازپرداخت آن، برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی و کارآفرینی هستند. نتایج مطالعه پاکزاد (۱۳۹۵) نشان داد که برنامه کارآفرینی زنان در حوضه قالی‌بافی موجب توسعه اقتصاد روستایی شده و تا حدود هشتاد درصد در توسعه و گسترش صنایع دستی نقش مهمی را ایفا نموده است. نتایج مطالعه دیوسالار (۱۳۹۵) نشان داد که اقتصاد گردشگری در نواحی روستایی شهرستان بهشهر بر درآمدزایی، اشتغال‌زایی توسعه صنایع بومی - محلی اثرگذار بوده است. همچنین رشد و گسترش صنایع دستی نقش مؤثری در اقتصاد گردشگری روستایی برجای نهاده است. رمضان‌زاده لسبویی و زال (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل ویژگی‌های صنایع دستی در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی، استان مازندران" به این نتیجه رسیدند که همه مؤلفه‌های اصلی از دیدگاه گردشگران در وضعیت نامطلوبی قرار دارند که با جایگاه گردشگری استان متناسب نیست.

پارن ول (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای نقش صنایع دستی در توسعه روستایی و مزایای صنعتی شدن روستایی را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد گردشگران یک سوم مجموع هزینه‌های

بر توسعه روستاهای منطقه مورد مطالعه اقدام گردد. از این رو تحقیق پیش رو از تازگی و اهمیت برخوردار است. پژوهش حاضر به دنبال شناسایی و تبیین اثرات صنایع دستی در مناطق روستایی شهرستان‌های تربت جام و تایباد است تا بتواند تأثیر و اهمیت این صنعت را در بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی، گردشگری و زیست محیطی شرح دهد.

در واقع از آن جایی که منطقه مورد مطالعه از پیش زمینه فرهنگی در تولید صنایع دستی گوناگون از جمله قالی بافی، نمدمالی، فرت بافی، نخ ریزی، گلیم بافی و گلدوزی، تنور مالی، رودوزی الحاقی، نخ ریزی، حوله بافی و تابلو فرش برخوردار بوده است، این صنایع با ظرفیت‌هایی از جمله دسترسی به بازار هدف بین‌المللی پایانه مرزی دوغارون در تایباد و بازار داخلی شهر مشهد، می‌تواند جایگاه ویژه‌ای در منطقه بیابد. کنکاش و شناسایی ظرفیت‌های صنایع دستی بومی روستاهای منطقه و شناساندن آن‌ها به بازارهای مصرف و گردشگران داخلی و خارجی، منجر به توسعه گردشگری روستایی و ارتقاء درآمد خانوارهای روستایی فعال در این صنعت و حتی بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی می‌شود.

نتایج مطالعه بهرامی (۱۳۹۹) نشان داد که توسعه صنایع دستی موجب افزایش سطح درآمد، اشتغال‌زایی و کاهش سطح بیکاری در روستاهای مورد نظر شده است. ولی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که همگرایی بین دو حوزه بازاریابی و کارآفرینی موجب ایجاد مزیت رقابتی و خلق ثروت می‌شود و منافع اجتماعی و فرهنگی فراوانی برای کارآفرینان بخش خانگی در استان خراسان شمالی و هم‌چنین در سطح جامعه به همراه خواهد داشت. نتایج مطالعه عربخانی و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد که برای دستیابی به اهداف توسعه همه جانبه، مشارکت روستاییان به‌ویژه زنان روستایی در برنامه‌های توسعه بسیار ضروری است. ابریشمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که از بین ۵۰ روستای

نتیجه می‌توان بیان داشت که پیرامون شناسایی اثرات صنایع دستی روستایی در توسعه روستاهای مورد مطالعه تربت‌جام -تایباد تاکنون مطالعه‌ای انجام نگرفته است. بنابراین مطالعه و بررسی اثرات صنایع دستی بر توسعه روستایی به عنوان موضوعی جدید، متمایز کننده پژوهش حاضر از سایر پژوهش‌ها می‌باشد.

در واقع بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد تاکنون به ظرفیت صنایع دستی در شهرستان‌های مورد مطالعه بی‌توجهی شده و تولیدکنندگان صنایع دستی منطقه با چالش‌های مختلفی روبرو هستند که در صورت بی‌توجهی و عدم رسیدگی و تدوین طرح و برنامه اصولی و مبتنی بر توان و ظرفیت‌ها آینده تاریکی را برای صنایع دستی منطقه رقم خواهد زد. جهت پی بردن به بخشی از این مشکلات همین بس که بدانیم با وجود قریب به ۴۰۰ کارگاه تولید خانگی فرت بافی در روستای بزد تربت‌جام نه تنها هیچگونه آمار رسمی در نهادهای مرتبط وجود ندارد بلکه هیچ طرح مدون و مصوبی برای حمایت از تولید و حفظ و نگهداشت آن وجود ندارد و تاکنون هیچ اقدامی (حتی روی کاغذ) در زمینه ثبت ملی آن به عنوان روستای خلاق صنایع دستی نشده است. مجموع موارد فوق بررسی و پژوهش پیرامون اثرات صنایع دستی بر توسعه روستاهای مورد مطالعه را ضروری می‌سازد.

یکی از راهبردهای توسعه اشتغال در جوامع روستایی، توسعه و گسترش صنایع در نواحی مذکور است که در اغلب کشورهای جهان مورد توجه واقع شده است. اقدام در جهت توسعه صنایع روستایی می‌تواند به افزایش رفاه عمومی و کاهش فقر و ایجاد اثرات تکاثری در دیگر ابعاد توسعه، زمینه ایجاد فضای زیستی مناسب در ابعاد محیطی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان را فراهم کند. از این‌رو، امروزه این صنعت به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی و محوری در توسعه و مخصوصاً توسعه مناطق عقب مانده، نقش اساسی را به خود اختصاص داده است؛ زیرا عامل تولید در بخش

خود را صرف خرید هدایای صنایع دستی می‌کنند. تقاضای رو به رشد برای محصولات صنایع دستی سنتی نشان دهنده ابعاد بالقوه مناطق روستایی است که به موجب آن بخشی از هزینه‌های گردشگران را شامل می‌شود. حسن و همکاران^۱ (۲۰۱۷)، در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافتند که، صنعت صنایع دستی در مالزی تحت تأثیر زنان است که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. فیگوریا^۲ (۲۰۱۷)، در مطالعه‌ای به این نتایج دست یافت که تولیدات صنایع دستی، به طور جمعی برای افزایش کیفیت زندگی و به طور عمده، از طریق ایجاد شغل و درآمد بسیار مهم است. تولید این محصولات اعتماد به نفس کارگران را افزایش می‌دهد و باعث اشتغال مستقل و خلاق می‌شود. وانگ و همکاران^۳ (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که امروزه فعالیت صنایع دستی یکی از فعالیت‌های ویژه و اصلی در حوزه گردشگری محسوب می‌شود و نقش مهمی در کارآفرینی کوچک مقیاس و خصوصی دارد. نتایج مطالعه گوک و ریگ^۴ (۲۰۱۲) نشان داد که تولید صنایع دستی از لحاظ اقتصادی مؤثر است و به حفظ موقعیت‌های روستایی در محل و در مناطق دور افتاده کمک می‌کند.

شواهد حاصل از بررسی ادبیات و سابقه پژوهش نشان می‌دهد تاکنون مطالعات اندکی پیرامون شناسایی اثرات صنایع دستی بر توسعه روستایی صورت گرفته است و به دلیل تنوع، پیچیدگی، گستردگی و نو بودن موضوع مورد مطالعه، تلاش در تدوین نظریه‌ای که بتواند کلیت پدیده مورد نظر را تبیین کند، به‌ندرت صورت گرفته است. نتایج مروری بر متون مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که هر کدام از نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، بخش‌هایی از موضوع را آن هم از برخی زوایا مورد بررسی قرار داده‌اند. در

۱- Hassan

۲- Figueira

۳- Wang

۴- Gough & Rigg

کشاورزی می‌باشند و خانوارهای روستایی می‌توانند به آن متکی باشند و بر مشکلات مربوط به اشتغال زراعی مانند بیکاری فصلی فائق آیند. فعالیت‌های صنایع دستی با استفاده از منابع محلی و بدون هزینه، باعث وابسته نشدن روستاییان به شهرها شده‌اند و به‌عنوان راه کار مناسبی هستند که می‌توانند اختلاف سطح زندگی در نواحی شهر و روستا را از طریق ابزار مناسبی برای متنوع کردن اقتصاد روستایی، افزایش درآمدها، سطح زندگی روستاییان در نظر گرفته شود و در نهایت، زمینه را برای دستیابی به توسعه پایدار فراهم کنند (سواری و همکاران، ۱۳۹۲). بخش صنایع دستی می‌تواند تأثیر عمده‌ای بر اقتصاد ملی از طریق کسب و درآمد ارز خارجی، ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی پایدار داشته باشد. پول صرف شده در صنایع دستی فوراً بدون کاهش ارزش، به‌سوی جامعه محلی گسترش می‌یابد (علی پور و مجنون، ۱۳۹۱). شکل ۱ نشان دهنده مدل مفهومی پژوهش حاضر است.

صنعت بر خلاف کشاورزی از قابلیت جابجایی و انعطاف‌پذیری بیشتری با شرایط محیطی و اوضاع منطقه‌ای و ملی برخوردار است (سجاسی‌قیداری و همکاران، ۱۳۹۳). صنایع دستی روستایی تبلور فرهنگ، مظهر هنر کاربردی و مردمی به‌حساب می‌آید. این صنعت با ایجاد تنوع اقتصادی و اشتغال، سطح زندگی روستاییان را بهبود می‌بخشد و بر بستر چنین موقعیتی است که سه رکن اصلی سازگاری و تطابق، نوگرایی و آفرینش و خلاقیت، عینیت می‌یابد؛ به‌علاوه، صنایع دستی قادر است با جذب مقدار کمی سرمایه، نقش زیادی بر رشد اقتصاد ملی داشته باشد؛ به این‌گونه که فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل آینده فراهم آورد و منافع خالصی برای معیشت دیگران در سطوح محلی و ملی و در کوتاه مدت یا بلند مدت ایجاد کند (پایدار، ۱۳۹۵). بر این اساس، فعالیت‌های غیر زراعی مانند صنایع دستی به‌عنوان منبع درآمد مناسب، یکی از زمینه‌های اقتصادی درآمدزا در مناطق روستایی هستند که مکمل بخش

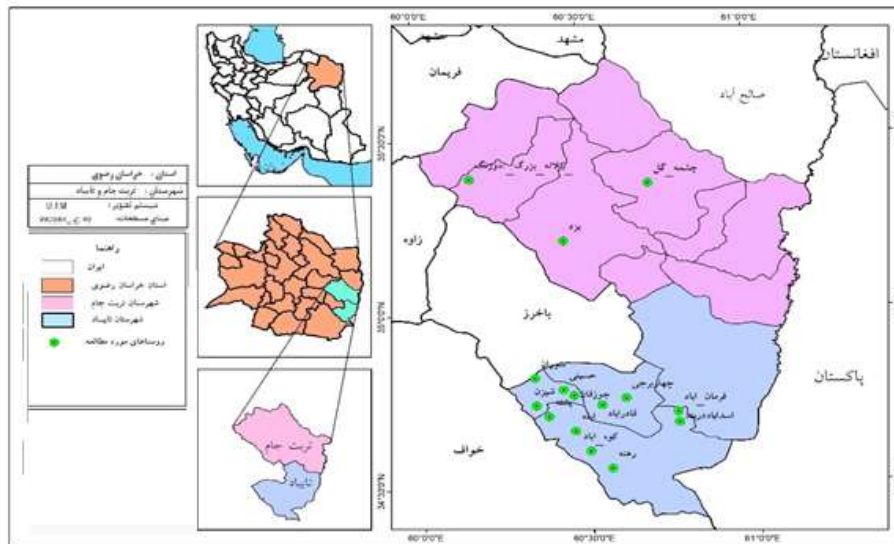
شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

شامل ۱۵ روستا از دو شهرستان تایباد و تربت جام در استان خراسان رضوی است، که بیشترین کارگاه‌های انفرادی و مجتمع متنوعی از صنایع دستی را در خود جای داده است. این پانزده روستا در پنج دهستان با مجموع جمعیتی بالغ بر ۲۴ هزار نفر را

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شامل شهرستان‌های تربت جام با تعداد ۱۴۷ روستا و تایباد با ۷۱ روستا می‌باشد که مجموع جمعیت روستایی دو شهرستان فوق ۱۷۵۲۳۳ نفر برآورد شده است. در این بین روستاهای نمونه مورد مطالعه تحقیق

گرفتند که بیش از ۸ تولید کننده صنایع دستی دارند. روستاهای مورد مطالعه طیف متنوعی از صنایع دستی را شامل می‌شوند که به صورت کارگاهی و یا خانگی مشغول به فعالیت هستند.

تشکیل می‌دهند (شکل ۲). برای انتخاب این روستاها از آمار و اطلاعات میراث فرهنگی استفاده شده است و در این بین، روستاهایی مورد مطالعه قرار

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

اساتید و خبرگان تأیید شد. همچنین، بهره‌گیری از مبانی نظری تحقیق و نیز نظر خبرگان و صاحب‌نظران ضامن روایی پرسشنامه است. جهت پایایی گویه‌های تحقیق از آماره آلفای کرونباخ استفاده شد و نشان داد که آلفای کرونباخ در بعد اقتصادی (۰/۷۱۳)، در بعد اجتماعی (۰/۶۶۹)، در بعد گردشگری (۰/۷۲۰) و در بعد زیست‌محیطی (۰/۷۴۶) است و حاکی از پایایی بالاست. در جدول ۲ به معرفی مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش پرداخته شده است.

پس از جمع‌آوری داده‌ها، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS، برای تعیین آلفای کرونباخ و مقایسه هریک از عوامل با استفاده از آزمون (T تک نمونه‌ای)، پرداخته شد و در پایان به بیان میانگین مؤلفه‌های ۴ گانه از دیدگاه پاسخ‌گویان اقدام گردید. در پایان برای رتبه‌بندی مؤلفه‌ها، از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (AHP)، که توسط ۱۵ نفر از

مواد و روش‌ها

ماهیت این پژوهش از حیث هدف کاربردی و به لحاظ روش و ماهیت توصیفی - تحلیلی بوده، که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. واحد تحلیل شامل کارگاه‌های صنایع دستی روستاهای مورد مطالعه است که با فعالین آن‌ها مصاحبه و نسبت به تکمیل پرسشنامه و جمع‌آوری اطلاعات اقدام شد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید و ۲۳۹ نمونه (با ضریب خطای ۰/۰۶) بدست آمد. در نتیجه حجم نمونه به ۲۳۹ نفر شاغل در کارگاه‌های روستاهای مورد مطالعه افزایش یافت که در جدول ۱ مشخص شده است. در قسمت پرسشنامه کارشناسی ۱۵ نفر از متخصصان حوزه صنایع دستی به عنوان جامعه نمونه انتخاب و مورد پرسشگری قرار گرفتند.

اعتبار و روایی ابزار گردآوری اطلاعات (پرسشنامه) به وسیله

مربوط به خانه‌دار بود. افراد از لحاظ درآمدی به چهار گروه تقسیم شدند که بیشترین فراوانی (۴۱ درصد) مربوط به دسته درآمدی ۵۰۰ تا ۱/۵ میلیون تومان بود (جدول ۳).

ویژگی‌های اقتصادی و مالی صاحبان مشاغل و بنگاه‌ها از مهم‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه آن‌ها به شمار می‌رود. مطالعات میدانی و مصاحبه و مصاحبت با روستائیان و تولیدکنندگان منطقه مورد مطالعه نشان داد که هرچند صنایع دستی افراد زیادی را (۱۳۸۰ نفر در ۱۵ روستا) بطور مستقیم بخود مشغول کرده و زمینه اشتغالزایی خوبی را مهیا نموده است اما این بخش از افراد جامعه علیرغم تحمل مشقات و زحمات فراوان از وضعیت اقتصادی نرمالی برخوردار نیستند و میزان درآمد آن‌ها از تهیه و تولید صنایع دستی در حد و شان تلاش و دسترنج آن‌ها نیست.

کارشناس‌های سازمان‌ها و ادارات انجام شده، استفاده شد. برای این منظور پرسشنامه زوجی طراحی و تکمیل گردید.

نتایج

برخی از ویژگی‌های پاسخگویان؛ در این پژوهش، پاسخگویان در ۵ گروه سنی طبقه‌بندی شدند. در این بین، ۱۰/۴۶ درصد آن‌ها کمتر از ۲۰ سال و ۱۶/۷۴ درصد بیشتر از ۵۱ سال داشتند. تمامی ۲۳۹ نفری که مورد پرسشگری قرار گرفتند، زن بودند. پاسخگویان بر حسب سواد (تحصیلات) در چهار گروه طبقه‌بندی شدند که بیشترین فراوانی با ۴۱ درصد مربوط به گروه ابتدایی و کمترین فراوانی با ۱۱/۷۲ درصد مربوط به گروه بی‌سواد بود. افراد به لحاظ اشتغال در ۴ گروه تقسیم بندی شدند که بیشترین فراوانی در این‌باره (۸۵/۷۷ درصد)

جدول ۱. روستاهای فعال صنایع دستی منطقه و ظرفیت کارگاهی و حجم نمونه

شماره روستا	تعداد خانوار	تعداد نفر	تعداد خانوار	تعداد کارگاه				فرت بافی	قالی بافی	رو دوزی های الحاقی	گلیم بافی	نمد مالی	رنگرزی سنتی	شهرستان / نام روستا
				تعداد خانوار	تعداد نفر	تعداد خانوار	تعداد نفر							
۱۴	۱۵۰	۹۳	*	*	۳	۵	۵	۸۰	فرمان آباد	تایباد				
۱۵	۱۳۰	۹۶	*	*	*	۴	۵	۸۷	آب‌قعه					
۴۹	۵۰۰	۳۳۴	*	۱	۲	۴	۷	۳۲۰	پشته					
۸	۶۰	۴۳	*	*	*	*	۲	۴۱	شیزن					
۱۱	۱۰۰	۶۳	*	*	*	۲	۵	۵۶	چهاربرجی					
۲۶	۲۲۰	۱۷۷	*	*	*	۵	۲	۱۷۰	جوزقان					
۷	۳۰	۲۲	*	*	*	۱	۱	۲۰	قادرآباد					
۷	۲۵	۱۹	*	*	۴	۳	۲	۱۰	حسینی					
۷	۱۵	۹	*	*	*	*	۲	۷	کوه آباد					
۷	۴۵	۲۵	*	*	*	*	۲۵	*	رهنه					
۷	۴۰	۱۹	*	*	*	۲	۱۷	*	اسدآباد دربند					
۷	۱۵	۸	*	*	*	۲	۱	۵	سوران					
۶۰	۷۰۰	۴۱۶	۱	۱	۱	۱۰	۸	۳۹۵	بزد	تربت‌جام				
۷	۳۰	۱۶	*	*	۱۴	۰	۲	*	کلاته بزرگ					
۷	۶۰	۴۰	*	*	۴	۱	۳۵	*	چشمه گل					
۲۳۹	۲۱۲۰	۱۳۸۰	۱	۴	۲۳	۴۱	۱۲۶	۱۱۹۸	جمع					

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۲. مؤلفه‌ها و شاخص‌های ظرفیت‌های صنایع‌دستی

مؤلفه	شاخص	تعداد گویه‌ها
اقتصادی	میزان تأثیر صنایع‌دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر افزایش درآمد روستاییان، چه میزان از تولید صنایع‌دستی جنبه تجاری (فروش به دیگران) دارد، میزان سفارش تولید صنایع‌دستی از طرف مشتریان، میزان تأثیر تولید و فروش صنایع‌دستی بر مرفح نمودن هزینه‌های خانوار، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان، میزان خرید متوالی و پی در پی صنایع‌دستی توسط مشتریان، میزان تمایل شما به سرمایه‌گذاری نسبت به گسترش سطح تولیدی، میزان عودت محصول صنایع‌دستی توسط مشتریان، میزان خوش‌بینی شما نسبت به کارآمدی تولید صنایع‌دستی با هدف تامین نیاز خانواده، میزان قابلیت محصول صنایع‌دستی شما در مطرح شدن به عنوان سوغات منطقه، میزان استفاده از مواد غیر طبیعی (پلاستیکی) به عنوان مواد اولیه، میزان آشنایی شما با شیوه فروش اینترنتی و مجازی صنایع‌دستی، میزان استفاده شما از گوشی هوشمند برای فروش محصولات تولیدی، میزان رضایت شما نسبت به فروش محصولات تولیدی، میزان رضایت شما از قیمت فروش محصولات تولیدی، میزان معرفی تولیدات صنایع‌دستی شما در رسانه‌های جمعی (تلویزیون، رادیو و غیره)، میزان ارائه مستقیم محصول شما در مراکز اقامتی گردشگری (هتل و غیره)، میزان حضور شما در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی برای عرضه و نمایش محصول صنایع‌دستی	۱۹
اجتماعی	میزان تأثیر صنایع‌دستی بر اشتغال زنان و جوانان، تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع‌دستی، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر ماندگاری جمعیت روستاییان، مورثی بودن هنر تولید صنایع‌دستی، میزان قدمت تولید محصول در خانواده، میزان حس رضایت از تولید صنایع‌دستی، میزان استفاده از طرح‌های متنوع در تولید محصول، میزان انطباق تولیدات صنایع‌دستی با سلیقه و نیاز، میزان توجه به طرح‌ها و نگاره‌های تاریخی، باستانی و نیز علائم و نشانه‌های سمبلیک ایرانی-اسلامی در تولید صنایع‌دستی	۹
گردشگری	میزان استقبال گردشگران و میهمانان ورودی به روستا از محصول صنایع‌دستی، میزان اطلاع گردشگران و میهمانان از تولید صنایع‌دستی در روستای شما، میزان مفید بودن حضور گردشگران در روستا برای خرید صنایع‌دستی، میزان تمایل شما برای تشویق گردشگران به بازدید از کارگاه صنایع‌دستی، میزان ارتباط شما با گردشگرانی که به روستا وارد می‌شوند، میزان آگاهی شما از علاقه گردشگران برای حضور در روستاهای فعال صنایع‌دستی، میزان توانایی شما در توضیح خصوصیات و ویژگی‌های مثبت تولیدات دستی تان به مشتریان و گردشگران و توجیه ارزش‌های آن، نقش صنایع‌دستی بر افزایش تعامل مردم روستا با گردشگران، میزان کفایت حضور گردشگران و میهمانان به نسبت تولید صنایع‌دستی در روستا	۹
زیست‌محیطی	میزان پسماندهای تولید صنایع‌دستی، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی منابع آب در روستا، میزان تعادل حرارتی (از نظر مصرف انرژی) در کارگاه‌های تولید سنتی صنایع‌دستی (خانه‌های قدیمی)، میزان تأثیر کار و فعالیت در زمینه تولید صنایع‌دستی بر ایجاد بیماری‌های جسمی	۵
منابع	ثریایی و عطف، ۱۳۹۳، بهرامی، ۱۳۹۹، ولی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸، عربخانی و همکاران، ۱۳۹۸.	

جدول ۳. برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های عمومی پاسخ‌گویان

متغیر	محدوده	فراوانی	درصد	متغیر	محدوده	فراوانی	درصد	
۳	کمتر از ۲۰ سال	۲۵	۱۰/۴۶	تخصیلات	بی‌سواد	۲۸	۱۱/۷۲	
	بین ۲۰-۳۰ سال	۵۶	۲۳/۴۳		ابتدائی	۹۸	۴۱	
	بین ۳۱-۴۰ سال	۷۵	۳۱/۳۸		زیر دیپلم	۵۹	۲۴/۶۹	
	بین ۴۱-۵۰ سال	۴۳	۱۷/۹۹		دیپلم و بالاتر	۵۴	۲۲/۵۹	
۳	بیشتر از ۵۱ سال	۴۰	۱۶/۷۴	نسبت	زن	۲۳۹	۱۰۰	
	مرد	۰	۰		مرد	۰	۰	
	۳	کمتر از ۵۰۰ هزار	۴۶	۱۹/۲۵	وضعیت اشتغال	خانه‌دار	۲۰۵	۸۵/۷۷
		بین ۵۰۰ تا ۱/۵ میلیون	۹۸	۴۱		محصل	۳۴	۱۴/۲۳
بین ۱/۵ تا ۳ میلیون		۸۵	۳۵/۵۶	کارمند		۰	۰	
بیشتر از ۳ میلیون		۱۰	۴/۱۸	سایر		۰	۰	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

این موضوع همانطور که نتایج جدول نشان می‌دهد سواد اندک صاحبان تولید صنایع‌دستی منطقه است که در ذیل خود اسباب بسیاری از چالش‌هایی (ناتوانی در بازاریابی، عدم برقرار

همانطور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد بیشترین فراوانی درآمد تولیدکنندگان بین ۵۰۰ هزار تومان تا ۱ میلیون ۵۰۰ هزار تومان با ۴۱ درصد افراد جامعه آماری می‌باشد. از عمده دلایل

محصول ندارند. اما آن‌ها این مؤلفه را به‌عنوان دومین مزیت شاخص اقتصادی انتخاب نمودند. چرایی این موضوع هم بر می‌گردد به اینکه عموماً تولیدکنندگان (که بانوان روستایی می‌باشند) و خانواده‌های آن‌ها از سطح درآمدی پایینی برخوردارند. لذا مقدار درآمد موجود را نسبت به وضعیت سواد و سن و جنسیت و غیره تا حدودی راضی کننده می‌دانند.

همچنین شاخص‌های میزان حضور در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی برای عرضه و نمایش محصول صنایع دستی (با میانگین ۳/۱۸ درصد)، میزان ارائه مستقیم محصول شما در مراکز اقامتی گردشگری (هتل و غیره) (با میانگین ۳/۲۲ درصد) و میزان معرفی تولیدات صنایع دستی شما در رسانه‌های جمعی (تلویزیون، رادیو و غیره) (با میانگین ۳/۲۶ درصد)، به ترتیب کمترین امتیاز را کسب نمودند. نتایج مابقی شاخص‌ها در جدول ۵ قابل مشاهده می‌باشد. در هر سه شاخص مذکور که کمترین امتیاز را از سوی تولیدکنندگان کسب کرده‌اند و مسائل مهم و تعیین‌کننده‌ای نیز در توسعه و رونق صنایع دستی می‌باشد، علاوه بر سطح پایین تحصیل و سواد تولیدکنندگان، عدم نگاه عمیق و درست دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان سطوح بالای کشوری به حوزه گردشگری و صنایع دستی مشهود است.

همانگونه که جدول ۵ نشان می‌دهد، در بررسی ۹ شاخص مورد نظر در مؤلفه اجتماعی، شاخص‌های میزان تأثیر صنایع دستی بر اشتغال زنان و جوانان، تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع دستی و میزان تأثیر صنایع دستی بر ماندگاری جمعیت روستاییان به ترتیب با میانگین‌های ۳/۴۹، ۳/۴۵ و ۳/۴۳ بیشترین امتیاز و شاخص‌های میزان توجه به طرح‌ها و نگاره‌های تاریخی، باستانی و نیز علائم و نشانه‌های سمبلیک ایرانی - اسلامی در تولید صنایع دستی، میزان انطباق تولیدات صنایع دستی با سلیقه و نیاز و میزان استفاده از طرح‌های متنوع در تولید محصول با میانگین‌های ۳/۱۴، ۳/۲۸ و ۳/۳۶ کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند.

ارتباط مؤثر و مفید با خریداران و گردشگران، عدم درک مسائل اقتصادی صنایع دستی، ناتوانی در طراحی و تولید محصولات متنوع، ناتوانی استفاده از کارتخوان و غیره) که می‌تواند مانع توسعه و درآمد بیشتر آن‌ها شود را فراهم کرده است.

بررسی ظرفیت‌های رونق صنایع دستی از دیدگاه

تولیدکنندگان؛ برای توصیف وضعیت ظرفیت‌های صنایع دستی در شهرستان‌های تربت جام - تایباد، ۴ مؤلفه: اقتصادی، اجتماعی، گردشگری و زیست‌محیطی تعیین و مورد سنجش قرار گرفت. در این قسمت با توجه به یافته‌های پرسشنامه تولیدکنندگان و با استفاده از درصد، میانگین و انحراف از معیار به بررسی وضعیت شاخص‌های مورد مطالعه هر مؤلفه اقدام شده است.

در این قسمت برای بررسی وضعیت شاخص‌های مؤلفه اقتصادی ۱۹ شاخص تعیین و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از جدول ۴ نشان می‌دهد که شاخص‌های میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا، میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش درآمد روستاییان و میزان جنبه تجاری تولید صنایع دستی (فروش به دیگران) به ترتیب با میانگین‌های ۳/۶۹، ۳/۵۸ و ۳/۵۶ درصد، بیشترین امتیاز را کسب نمودند. طبق نتایج جدول ۴، ۱۹/۲۵ درصد تولیدکنندگان درآمدی کمتر از ۵۰۰ هزار تومان دارند که این افراد عموماً افراد تازه کار و جوانی هستند که در کنار خانه داری به تازگی در این حوزه فعال شده‌اند. ۴۱ درصد بین ۵۰۰ الی یک میلیون و ۵۰۰ هزار تومان درآمد حاصل می‌کنند. ۳۵/۵۶ درصد بین ۱/۵ تا ۳ میلیون تومان و قریب به ده درصد نیز بیش از ۳ میلیون در ماه درآمد تولید و فروش صنایع دستی را کسب می‌کنند. اگر چه این افزایش درآمد در حد اشتغال ایجاد شده و تلاش و رنجی که تولیدکنندگان انجام می‌دهند نیست و ارزش افزوده زیادی را برای آن‌ها ایجاد نمی‌کند (همانطور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد تولیدکنندگان با میانگین ۳/۲۸ رضایتی از قیمت فروش

جدول ۴. درصد، میانگین و انحراف از معیار شاخص‌های مؤلفه اقتصادی

انحراف از معیار	میانگین	درصد				شاخص	
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم		
-۰/۸۸	۳/۶۹	۱۶/۳	۴۷/۳	۲۶/۴	۹/۲	۰/۸	میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا
-۰/۹۷	۳/۵۸	۱۶/۳	۴۲/۳	۲۶/۴	۱۳/۴	۱/۷	میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش درآمد روستاییان
-۰/۹۳	۳/۵۶	۱۴/۶	۴۲/۳	۲۷/۶	۱۵/۱	۰/۴	میزان جنبه تجاری تولید صنایع دستی (فروش به دیگران)
-۰/۸۶	۳/۵۴	۱۰/۹	۴۳/۹	۳۴/۷	۸/۸	۱/۷	میزان سفارش تولید صنایع دستی از طرف مشتریان
-۰/۹۳	۳/۴۹	۱۰/۵	۴۶/۴	۲۶/۴	۱۴/۶	۲/۱	میزان تأثیر تولید و فروش صنایع دستی بر مرفح نمودن هزینه‌های خانوار
-۰/۹۷	۳/۴۷	۱۳	۴۲/۷	۲۳/۸	۱۹/۷	۰/۸	میزان تأثیر صنایع دستی بر تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان
-۰/۹۷	۳/۴۶	۱۵/۱	۳۶	۳۱/۴	۱۴/۶	۲/۹	میزان خرید متوالی و پی در پی صنایع دستی توسط مشتریان
-۰/۹۶	۳/۴۵	۱۲/۱	۴۰/۶	۳۰/۱	۱۴/۶	۲/۵	میزان تمایل شما به سرمایه‌گذاری نسبت به گسترش سطح تولیدی
-۰/۹۴	۳/۴۳	۱۰/۵	۴۲/۷	۲۷/۶	۱۸	۱/۳	میزان عودت محصول صنایع دستی توسط مشتریان
-۰/۹۱	۳/۳۹	۸/۸	۴۱/۸	۳۰/۱	۱۸/۴	۰/۸	میزان خوش‌بینی نسبت به کارآمدی تولید صنایع دستی با هدف تامین نیاز خانواده
-۰/۹۷	۳/۳۸	۵/۴	۳۹/۷	۲۹/۳	۲۲/۶	۲/۹	میزان قابلیت محصول صنایع دستی شما در مطرح شدن به عنوان سوغات منطقه
-۰/۹۱	۳/۳۵	۱۰	۳۲/۶	۴۱/۸	۱۳	۲/۵	میزان استفاده از مواد غیر طبیعی (پلاستیکی) به عنوان مواد اولیه
-۰/۹۶	۳/۳۳	۷/۱	۴۴/۴	۲۵/۱	۲۰/۹	۲/۵	میزان آشنایی شما با شیوه فروش اینترنتی و مجازی صنایع دستی
-۰/۹۵	۳/۳۲	۹/۲	۳۴/۳	۳۹/۷	۱۲/۶	۴/۲	میزان استفاده شما از گوشی هوشمند برای فروش محصولات تولیدی
-۰/۹۸	۳/۳۰	۷/۹	۳۸/۵	۳۴/۳	۱۳/۸	۵/۴	میزان رضایت شما نسبت به فروش محصولات تولیدی
-۰/۹۴	۳/۲۸	۹/۲	۳۲/۶	۳۷/۲	۱۸/۸	۲/۱	میزان رضایت شما از قیمت فروش محصولات تولیدی
-۰/۹۸	۳/۲۶	۸/۸	۳۳/۱	۳۸/۹	۱۳/۸	۵/۴	میزان معرفی تولیدات صنایع دستی شما در رسانه‌های جمعی (تلویزیون، رادیو و...)
-۰/۹۵	۳/۲۲	۵/۴	۳۹/۷	۲۹/۳	۲۲/۶	۲/۹	میزان ارائه مستقیم محصول شما در مراکز اقامتی گردشگری (هتل و غیره)
-۰/۹۹	۳/۱۸	۱۰/۵	۲۵/۵	۴۰/۶	۱۸/۴	۵	میزان حضور شما در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی برای عرضه و نمایش محصول صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

جدول ۵. درصد، میانگین و انحراف از معیار شاخص‌های مؤلفه اجتماعی

انحراف از معیار	میانگین	درصد				شاخص	
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم		
-۰/۹۰	۳/۴۹	۱۰/۹	۴۱/۴	۳۶	۸/۸	۲/۹	میزان تأثیر صنایع دستی بر اشتغال زنان و جوانان
-۰/۹۲	۳/۴۵	۱۲/۶	۳۸/۱	۳۱/۴	۱۸	۰	تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع دستی
-۰/۹۰	۳/۴۳	۱۰/۹	۳۸/۱	۳۴/۷	۱۵/۵	۰/۸	میزان تأثیر صنایع دستی بر ماندگاری جمعیت روستاییان
-۰/۹۶	۳/۴۱	۱۰	۴۴/۸	۲۲/۶	۲۱/۸	۰/۸	مورثی بودن هنر تولید صنایع دستی
-۰/۸۲	۳/۴۰	۷/۵	۳۸/۱	۴۱/۸	۱۱/۷	۰/۸	میزان قدمت تولید محصول در خانواده
-۰/۸۵	۳/۳۸	۸/۴	۳۶/۴	۴۰/۶	۱۳/۸	۰/۸	میزان حس رضایت از تولید صنایع دستی
-۰/۸۵	۳/۳۶	۷/۵	۳۸/۱	۳۸/۱	۱۵/۹	۰/۴	میزان استفاده از طرح‌های متنوع در تولید محصول
-۰/۹۶	۳/۲۸	۷/۵	۴۱/۴	۲۵/۹	۲۱/۳	۳/۸	میزان انطباق تولیدات صنایع دستی با سلیقه و نیاز
-۰/۹۸	۳/۱۴	۵/۴	۳۷/۷	۲۴/۷	۲۹/۷	۲/۵	میزان توجه به طرح‌ها و نگاره‌های تاریخی، باستانی و نیز علائم و نشانه‌های سمبلیک ایرانی - اسلامی در تولید صنایع دستی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

مفید و سازنده، جلوگیری از مهاجرت، ایجاد احساس کارآمدی، کمک به کاهش فقر، کاهش بزه و جرم و غیره از مهم‌ترین

صنایع دستی از جنبه اجتماعی نیز بسیار حائز اهمیت محسوب می‌شود. ظرفیت اشتغال و کاهش بیکاری، سرگرمی

میزان کفایت حضور گردشگران و میهمانان به نسبت تولید صنایع دستی در روستا (با میانگین ۳/۱۳ درصد)، به چه میزان صنایع دستی می‌تواند باعث افزایش تعامل مردم روستا با میهمانان (گردشگران) شود (با میانگین ۳/۱۶ درصد) و میزان توانایی شما در توضیح خصوصیات و ویژگی‌های مثبت تولیدات دستی تان به مشتریان و گردشگران و توجیه ارزش‌های آن (با میانگین ۳/۱۷ درصد)، به ترتیب کمترین امتیاز را کسب نمودند. نتایج مابقی شاخص‌ها در جدول ۶ قابل مشاهده می‌باشد.

پیوند صنایع دستی با گردشگری در دنیای امروز بسیار روشن و تعیین کننده است. امروزه بسیاری از گردشگران خرید صنایع دستی را که بخشی از میراث فرهنگی برجای مانده از گذشتگان می‌دانند در برنامه سفر خود قرار می‌دهند. از آنجا که روستاهای منطقه از قدیم‌الایام در کار تهیه و تولید انواع مختلف تولیدات خانگی (بویژه فرت، قالی و قالیچه و گلیم) بوده و حتی طی ۴۰ - ۵۰ سال اخیر که تولید این نوع از محصولات در بسیاری از شهرها و روستاها از رونق افتاد، کما بیش جریان داشته و امروزه شدت گرفته است علیرغم اینکه در حد ظرفیت تولید روستاها گردشگران آشنایی زیادی ندارند، اما این ۱۵ روستا در بین بسیاری از گردشگران و میهمانان (بویژه افراد بومی منطقه) و شهرستان‌های اطراف نسبتاً شناخته شده است و آن‌ها خرید اقلام مورد نیاز خانگی را از این روستاها تهیه می‌کنند. بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد که تا حدودی تولیدکنندگان (بویژه جوانان) به اهمیت حضور گردشگر در روستاها و علاقه آن‌ها به خرید صنایع دستی پی برده بودند و از آن استقبال می‌کردند. بطوریکه در سه روستا از روستاهای مورد مطالعه (بزد، پشته و حسینی) هم اکنون اقامتگاه بومگردی ایجاد شده و در طول هفته و به خصوص ایام تعطیل میزبان گردشگرانی است که این روستاها را برای گردش انتخاب می‌کنند. مانند روستای بزد که ظرفیت بالای تولید صنایع دستی در

ظرفیت‌های اجتماعی حوزه صنایع دستی است که می‌تواند مورد توجه و تجزیه و تحلیل قرارگیرد. نتایج مطالعه نشان داد که ۱۳۸۰ نفر بانو درحال حاضر در ۱۵ روستای منطقه مورد مطالعه بطور مستقیم و دائمی در حوزه فعالیت تهیه و تولید صنایع دستی مشغول به فعالیت هستند. لذا این نشان‌دهنده میزان اشتغال مناسب صنایع دستی (بویژه در بین بانوان) در منطقه است. تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع دستی دیگر شاخص‌های و ظرفیت‌های مهم مؤلفه اجتماعی است که از سوی تولیدکنندگان امتیاز بالایی در میزان اهمیت کسب نموده است. بررسی‌های میدانی نشان داد علیرغم تأثیر زیاد جهانی شدن بر روستاها، به علت استمرار رسم و رسومات سنتی و محلی سفارش بافت انواع پارچه به تولیدکنندگان از سوی جامعه محلی زیاد است. مثلاً در یک مجلس عروسی حدود هزار عدد پارچه نخی (دستمال و حوله) به میهمانان هدیه داده می‌شود یا از طرف خانواده عروس بعنوان بخشی از جهیزیه خریداری می‌گردد. میزان تأثیر صنایع دستی بر ماندگاری جمعیت روستاییان نیز از سوی پاسخگویان امتیاز بالایی کسب نموده است. کمبود ظرفیت اشتغال و مشکلات عدیده شهرها، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی جاده‌ای و اجتماعی و شناخت و آگاهی بیشتر مردم و جامعه محلی نسبت به ظرفیت‌های بومی منطقه و غیره باعث شده که امروزه شاهد مهاجرت کمتری از روستا به شهر باشیم.

برای بررسی وضعیت شاخص‌های مؤلفه گردشگری ۹ شاخص تعیین و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از جدول ۶ نشان می‌دهد که شاخص‌های میزان استقبال گردشگران و میهمانان ورودی به روستا از محصول صنایع دستی، میزان اطلاع گردشگران و میهمانان از تولید صنایع دستی در روستای شما و میزان مفید بودن حضور گردشگران در روستا برای خرید صنایع دستی به ترتیب با میانگین‌های ۳/۳۷، ۳/۳۹ و ۳/۳۵ درصد، بیشترین امتیاز را کسب نمودند. همچنین شاخص‌های

این روستا سبب ایجاد اقامتگاه بومگردی شده است.

جدول ۶. درصد، میانگین و انحراف از معیار شاخص‌های مؤلفه گردشگری

انحراف از معیار	میانگین	درصد					شاخص
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۰/۹۲	۳/۳۹	۱۰/۵	۳۶	۳۸/۹	۱۱/۷	۲/۹	میزان استقبال گردشگران و میهمانان ورودی به روستا از محصول صنایع‌دستی
۰/۸۱	۳/۳۷	۷/۱	۳۶/۸	۴۱/۸	۱۴/۲	۰	میزان اطلاع گردشگران و میهمانان از تولید صنایع‌دستی در روستای شما
۰/۹۸	۳/۳۵	۱۰/۵	۳۶/۸	۳۴/۳	۱۴/۲	۴/۲	میزان مفید بودن حضور گردشگران در روستا برای خرید صنایع‌دستی
۰/۹۹	۳/۳۴	۳۶/۸	۳۷/۷	۳۳/۱	۱۴/۶	۴/۶	میزان تمایل شما برای تشویق گردشگران به بازدید از کارگاه صنایع‌دستی
۰/۹۶	۳/۲۹	۱۰	۳۲/۲	۳۷/۲	۱۷/۶	۲/۹	میزان ارتباط شما با گردشگرانی که به روستا وارد می‌شوند
۰/۹۹	۳/۲۱	۱۰	۲۸	۳۷/۷	۲۰/۹	۳/۳	میزان آگاهی شما از علاقه گردشگران برای حضور در روستاهای فعال صنایع‌دستی
۰/۹۷	۳/۱۷	۷/۵	۳۲/۶	۲۸/۹	۳۱	۰	میزان توانایی شما در توضیح خصوصیات و ویژگی‌های مثبت تولیدات دستی تان به مشتریان و گردشگران و توجیه ارزش‌های آن
۰/۹۵	۳/۱۶	۷/۱	۳۰/۱	۳۸/۱	۲۱/۳	۳/۳	نقش صنایع‌دستی بر افزایش تعامل مردم روستا با گردشگران
۰/۹۷	۳/۱۳	۵/۹	۳۳/۵	۳۱/۸	۲۵/۱	۳/۸	میزان کفایت حضور گردشگران و میهمانان به نسبت تولید صنایع‌دستی در روستا

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

بر آلودگی منابع آب در روستا به ترتیب با میانگین‌های ۳/۲۵، ۳/۲۱ و ۳/۰۳ درصد، بیشترین امتیاز را کسب نمودند. خوشبختانه صنایع‌دستی از بنگاه‌های تولیدی محسوب می‌شوند که دارای کمترین پسماند و هدر رفت می‌باشند.

در این قسمت برای بررسی وضعیت شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی، ۵ شاخص تعیین و مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از جدول ۷ نشان می‌دهد که شاخص‌های میزان پسماندهای تولید صنایع‌دستی، میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا و میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا و میزان تأثیر صنایع‌دستی

جدول ۷. درصد، میانگین و انحراف از معیار شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی

انحراف از معیار	میانگین	درصد					شاخص
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۰/۹۵	۳/۲۵	۵	۴۳/۵	۲۴/۷	۲۴/۷	۲/۱	میزان پسماندهای تولید صنایع‌دستی
۰/۹۷	۳/۲۱	۶/۳	۳۹/۳	۲۶/۴	۲۵/۵	۲/۵	میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی ناشی از ریختن زباله در روستا
۰/۹۷	۳/۰۳	۷/۱	۲۷/۲	۲۶/۸	۳۸/۹	۰	میزان تأثیر صنایع‌دستی بر آلودگی منابع آب در روستا
۰/۹۵	۲/۹۹	۴/۲	۲۸	۳۵/۱	۲۸	۴/۶	میزان تعادل حرارتی (از نظر مصرف انرژی) در کارگاه‌های تولید سنتی صنایع‌دستی (خانه‌های قدیمی)
۰/۸۱	۲/۹۱	۲/۹	۱۷/۲	۵۰/۶	۲۶/۶	۲/۹	میزان تأثیر کار و فعالیت در زمینه تولید صنایع‌دستی بر ایجاد بیماری‌های جسمی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

صنایع‌دستی این روستاها هیچ گونه تولید پسماندی ندارند و

به گونه‌ای می‌توان گفت که در بین تمامی‌های رشته فعال

(اقتصادی، ۳/۴۰، اجتماعی، ۳/۳۷، گردشگری، ۳/۲۶، زیست‌محیطی، ۳/۰۷) میزان اثرگذاری عوامل در منطقه مورد مطالعه بالاتر از میانه‌ی نظری است (جدول ۸). همچنین نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داد که به ترتیب عوامل اقتصادی با مقدار T (۱۱/۴۹۵) و سطح معناداری (۰/۰۰۰)، عوامل اجتماعی با مقدار T (۱۰/۹۱۸) و سطح معناداری (۰/۰۰۰)، عوامل گردشگری با مقدار T (۷/۵۹۳) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) و عوامل زیست‌محیطی با مقدار T (۲/۴۱۲) و سطح معناداری (۰/۰۰۰) از جمله ظرفیت‌های رونق صنایع دستی می‌باشند (جدول ۸).

آب‌های زیر زمینی را نیز آلوده نمی‌کنند. که این موضوع بخصوص در مناطق روستایی که بسیاری از مهمانان گردشگران بخاطر آب و هوا و محیط پاکیزه آن، آنرا برای گردش انتخاب می‌کنند امتیاز بسیار مهمی محسوب می‌شود.

نتایج

برای ارزیابی ظرفیت‌های صنایع دستی در هر یک از ابعاد مورد نظر، از آزمون T تک‌نمونه‌ای (با میانه نظری عدد ۳) استفاده شد. نتایج نشان داد که در تمامی متغیرهای تحقیق

جدول ۸. ضریب اهمیت ظرفیت‌های رونق صنایع دستی در منطقه مورد مطالعه

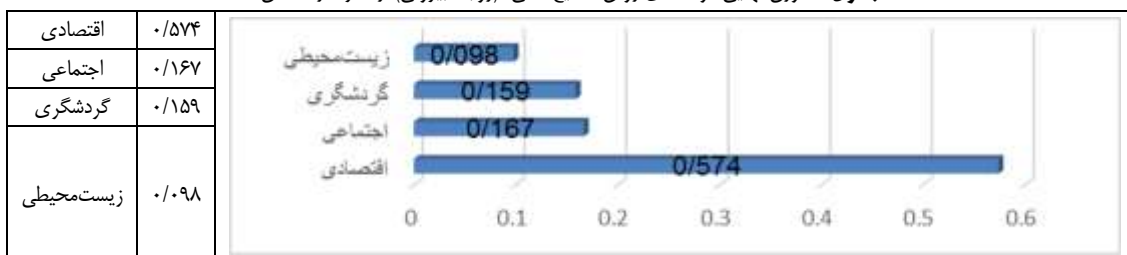
ابعاد	میانگین	T مقدار	درجه آزادی	مقدار معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین	بالا
اقتصادی	۳/۴۰	۱۱/۴۹۵	۲۳۸	۰/۰۰	۰/۴۰۱	۰/۳۳۲	۰/۴۷۰
اجتماعی	۳/۳۷	۱۰/۹۱۸	۲۳۸	۰/۰۰۰	۰/۳۷۰	۰/۳۰۳	۰/۴۳۶
گردشگری	۳/۲۶	۷/۵۹۳	۲۳۸	۰/۰۰۰	۰/۲۶۶	۰/۱۹۷	۰/۳۳۶
زیست‌محیطی	۳/۰۷	۲/۴۱۲	۲۳۸	۰/۰۰۰	۰/۷۶۹	۰/۱۴۱	۰/۱۳۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

بررسی، مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی به ترتیب با وزن‌های ۰/۵۷۴، ۰/۱۶۷ درصد، مهم‌ترین ظرفیت‌های صنایع دستی شناخته شدند. همچنین از نظر کارشناسان مؤلفه‌های گردشگری و زیست‌محیطی به ترتیب با وزن‌های ۰/۱۵۹ و ۰/۰۹۸ اهمیت کمتری نسبت به سایر عوامل دارند (جدول ۹).

در روش سلسله‌مراتبی (AHP)، با استفاده از نرم افزار (Expert choice)، عناصر تصمیم با دامنه عددی ۱ تا ۹ مشخص گردید که با طراحی پرسش‌نامه دوم تکمیل آن از سوی متخصصان و نخبگان، ارجحیت معیارها نسبت به همدیگر مشخص گردید. نتایج نشان می‌دهد که در بین متغیرهای مورد

جدول ۹. وزن نهایی مؤلفه‌های رونق صنایع دستی (روابط بیرونی) از نظر کارشناسان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹.

خود اختصاص داده‌اند. در مؤلفه زیست محیطی شاخص‌های عدم تولید پسماند و عدم تولید آلودگی (دود و غیره) با ۰/۲۰۴ و ۰/۲۰۲ بیشترین وزن را کسب نموده‌اند. نتایج مابقی شاخص‌ها در جدول ۱۰ قابل مشاهده می‌باشد.

در پژوهش حاضر با شناسایی طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها به بررسی ظرفیت‌های صنایع دستی در روستاهای مورد مطالعه اقدام شد. این مطالعه از دو جهت دارای اهمیت است. اول این که به شناسایی و معرفی روستاهای دارای ظرفیت صنایع دستی همت گمارده است. دوم این که به شناسایی و تعیین ظرفیت‌های صنایع دستی و میزان اهمیت هریک از آن‌ها در روستاهای نمونه اقدام نموده است. در واقع با بررسی و کنکاش در بین منابع مختلف و همچنین توجه به ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه ضمن شناسایی ۱۳۸۰ کارگاه فعال صنایع دستی که در چهار رشته فرت بافی، قالی بافی، گلیم بافی و رودوزی های الحاقی فعال اند، چهار مؤلفه اقتصادی، اجتماعی، گردشگری و زیست محیطی به عنوان ظرفیت‌های صنایع دستی روستایی در منطقه مورد مطالعه شناسایی و مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که در تمامی متغیرهای تحقیق (اقتصادی، ۳/۴۰، اجتماعی، ۳/۳۷، گردشگری، ۳/۲۶، زیست محیطی، ۳/۰۷) میانگین رونق صنایع دستی در منطقه مورد مطالعه بالاتر از میانه‌ی نظری است. بنابراین متغیرهای فوق به عنوان ظرفیت‌های صنایع دستی در روستاهای مورد مطالعه شناخته شدند. در این بین عوامل اقتصادی و اجتماعی به عنوان مطلوب‌ترین عامل، بیشترین امتیاز را کسب نموده است به طوری که می‌توان بیان داشت مهم‌ترین عامل تولید صنایع دستی در بین روستاییان دستیابی به معیشت پایدار و استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی و اشتغال صنایع دستی است.

روابط درونی شاخص‌های صنایع دستی با توجه به نظر کارشناسان در جدول ۱۰ به تفکیک مؤلفه نشان داده شده است. در این بین، در مؤلفه اقتصادی شاخص‌های میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا، میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا و میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش درآمد روستاییان به ترتیب با میانگین‌های ۰/۲۱۱، ۰/۲۱۰ درصد بیشترین امتیاز و شاخص‌های میزان حضور تولیدکنندگان در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی برای عرضه و نمایش محصول صنایع دستی، میزان ارائه مستقیم محصول در مراکز اقامتی گردشگری (هتل و غیره) به ترتیب با میانگین‌های ۰/۰۰۴، ۰/۰۰۹ درصد، کمترین وزن را کسب نمودند. در مؤلفه اجتماعی شاخص‌های میزان تأثیر صنایع دستی بر اشتغال زنان و جوانان و تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع دستی با میانگین ۰/۲۱۰ و ۰/۱۴۸ بیشترین وزن و شاخص‌های میزان توجه به طرح‌ها و نگاره‌های تاریخی، باستانی و نیز علائم و نشانه‌های سمبلیک ایرانی - اسلامی در تولید صنایع دستی و میزان انطباق تولیدات صنایع دستی با سلیقه و نیاز به ترتیب با ۰/۰۲۹ و ۰/۰۸۰ و کمترین وزن را کسب نموده‌اند. در مؤلفه گردشگری شاخص‌های میزان استقبال گردشگران و میهمانان ورودی به روستا از محصول صنایع دستی و میزان اطلاع گردشگران و میهمانان از تولید صنایع دستی در روستاهای منطقه به ترتیب با ۰/۲۰۸ و ۰/۱۷۳ بیشترین وزن و شاخص‌های نقش صنایع دستی بر افزایش تعامل مردم روستا با گردشگران و میزان توانایی تولیدکننده (فروشنده) در توضیح خصوصیات و ویژگی‌های مثبت تولیدات دستی خود به مشتریان و گردشگران و توجیه ارزش‌های آن به ترتیب با ۰/۰۶۰ و ۰/۰۹۶ کم‌ترین وزن را به

جدول ۱۰. وزن نهایی مؤلفه‌های ظرفیت صنایع دستی (روابط درونی) از نظر کارشناسان

وزن	زیرمعیارها	مؤلفه	وزن	زیرمعیارها	مؤلفه
۰/۲۱۰	میزان تأثیر صنایع دستی بر اشتغال زنان و جوانان	۱.۰ رابطه	۰/۲۱۱	میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش اشتغال در سطح روستا	اقتصادی
۰/۱۴۸	تأثیر مراسم سنتی و رسوم محلی روستا در استفاده صنایع دستی		۰/۱۱۲	میزان تأثیر صنایع دستی بر افزایش درآمد روستاییان	
۰/۱۴۰	میزان تأثیر صنایع دستی بر ماندگاری جمعیت روستاییان		۰/۱۰۱	چه میزان از تولید صنایع دستی جنبه تجاری (فروش به دیگران) دارد	
۰/۱۲۲	مورثی بودن هنر تولید صنایع دستی		۰/۱۰۰	میزان سفارش تولید صنایع دستی از طرف مشتریان	
۰/۱۰۰	میزان قدمت تولید محصول در خانواده		۰/۰۹۱	میزان تأثیر تولید و فروش صنایع دستی بر مرفح نمودن هزینه‌های خانوار	
۰/۰۹۰	میزان حس رضایت از تولید صنایع دستی		۰/۰۶۰	میزان تأثیر صنایع دستی بر تنوع بخشی به منابع درآمدی روستاییان	
۰/۰۸۱	میزان استفاده از طرح‌های متنوع در تولید محصول		۰/۰۵۵	میزان خرید متوالی و پی در پی صنایع دستی توسط مشتریان	
۰/۰۸۰	میزان انطباق تولیدات صنایع دستی با سلیقه و نیاز		۰/۰۵۱	میزان تمایل به سرمایه‌گذاری نسبت به گسترش سطح تولیدی	
۰/۰۲۹	میزان توجه به طرح‌ها و نگاره‌های تاریخی، باستانی و نیز علائم و نشانه‌های سمبلیک ایرانی - اسلامی در تولید صنایع دستی		۰/۰۳۵	میزان عودت محصول صنایع دستی توسط مشتریان	
۰/۲۰۸	میزان استقبال گردشگران و میهمانان ورودی به روستا از محصول صنایع دستی		۲.۰ رابطه	۰/۰۳۲	
۰/۱۷۳	میزان اطلاع گردشگران و میهمانان از تولید صنایع دستی در روساهای منطقه	۰/۰۳۰		میزان قابلیت محصول صنایع دستی شما در مطرح شدن به عنوان سوغات منطقه	
۰/۱۶۹	میزان مفید بودن حضور گردشگران در منطقه برای خرید صنایع دستی	۰/۰۲۸		میزان استفاده از مواد غیر طبیعی (پلاستیکی) به عنوان مواد اولیه	
۰/۱۳۱	میزان تمایل برای تشویق گردشگران به بازدید از کارگاه صنایع دستی	۰/۰۲۶		میزان آشنایی با شیوه فروش اینترنتی و مجازی صنایع دستی	
۰/۱۱۰	میزان ارتباط شما با گردشگرانی که به روستا وارد می‌شوند	۰/۰۲۱		میزان استفاده از گوشی هوشمند برای فروش محصولات تولیدی	
۰/۰۹۶	میزان آگاهی تولیدکننده از علاقه گردشگران برای حضور در روستاهای فعال صنایع دستی	۰/۰۱۳		میزان رضایت تولیدکننده نسبت به فروش محصولات تولیدی	
۰/۰۶۰	میزان توانایی تولیدکننده (فروشنده) در توضیح خصوصیات و ویژگی‌های مثبت تولیدات دستی به مشتریان و گردشگران و توجیه ارزش‌های آن	۰/۰۱۱		میزان رضایت تولیدکننده از قیمت فروش محصولات تولیدی	
۰/۰۳۰	نقش صنایع دستی بر افزایش تعامل مردم روستا با گردشگران	۰/۰۱۰		میزان معرفی تولیدات صنایع دستی منطقه در رسانه‌های جمعی (تلویزیون، رادیو و..)	
۰/۰۲۳	میزان کفایت حضور گردشگران و میهمانان به نسبت تولید صنایع دستی در روستا	۰/۰۰۹		میزان ارائه مستقیم محصول تولیدکننده در مراکز اقامتی گردشگری (هتل و غیره)	
۰/۲۰۴	عدم تولید پسماند	۳.۰ زیست‌محیطی		۰/۰۰۴	میزان حضور فعالین در نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی برای عرضه و نمایش محصول صنایع دستی
۰/۲۰۲	عدم تولید آلودگی (دود و غیره)				
۰/۱۹۹	عدم تأثیر بر آب‌های زیر زمینی				
۰/۱۹۸	میزان تعادل حرارتی (از نظر مصرف انرژی) در کارگاه‌های تولید سنتی صنایع دستی (خانه‌های قدیمی)				
۰/۱۹۷	میزان تأثیر کار و فعالیت در زمینه تولید صنایع دستی بر ایجاد بیماری‌های جسمی				

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

پایین آن‌ها در پی خود زمینه چالش‌های زیادی را فراهم آورده و از طرفی متأسفانه دولت بعنوان برنامه‌ریز، تسهیلگر و مشوق و غیره تاکنون هیچ اقدام درخور و جامعی که به حمایت از آن‌ها بپردازد، انجام نداده است.

در این راستا پیشنهادات زیر مطرح می‌گردد.

اخذ آمار سالانه از میزان تولید و تعداد تولیدکنندگان جهت برنامه‌ریزی برای توسعه و ترقی میزان و تنوع تولید و رفع مشکلات تولیدکنندگان، ایجاد امنیت شغلی برای شاغلان در این رشته، با تلاش در جهت برقراری پوشش بیمه‌ای لازم برای کلیه صنعت‌گران صنایع دستی؛ معرفی ظرفیت‌های صنایع دستی و گردشگری منطقه جهت جذب گردشگر؛ لزوم آموزش تولیدکنندگان هم از نظر ایجاد تنوع در تولید با استفاده از ظرفیت‌های نرم افزای و کارشناسان و دانشجویان طراحی و دوخت و پارچه و هم از نظر اصول بازاریابی و شیوه‌های فروش حضوری و مجازی، ایجاد رشته صنایع دستی در مراکز آموزشی منطقه.

در همین زمینه بلک و کوبینا^۱ (۲۰۱۸) بیان داشتند عامل اقتصادی به عنوان یکی از ظرفیت‌های صنایع دستی نقش مهمی در توسعه سکونتگاه‌های روستایی دارد. همچنین لی^۲ (۲۰۰۱) به این نتیجه رسید که عامل توجه به محیط زیست به عنوان یکی از معیارهای اصلی در توسعه صنایع دستی در روستاها می‌باشد. از سوی دیگر چاد ویلک^۳ (۲۰۰۷) و داری کولاول^۴ (۲۰۱۲) به نتایجی مشابهی در این زمینه دست یافتند و نشان دادند که رونق اقتصادی و اجتماعی متأثر از ظرفیت‌های صنایع دستی می‌باشد و لازم است که در بازه زمانی کنونی به گسترش صنایع دستی اهمیت داده شود. هرچند اهمیت اقتصادی و اجتماعی و گردشگری صنایع دستی این حوزه (به نسبت موقعیت و وضعیت جغرافیایی و اجتماعی و فرهنگی) بالاست اما مشکلات زیادی که تولیدکنندگان که سالیان متمادی است بصورت خودجوش و مطابق با نیاز خود به کار تولید مشغول هستند امروزه باتوجه به تحولات گسترده جهانی و عبور از نیازهای جامعه سنتی، به این مسئله بر می‌گردد که اولاً سواد

منابع

(صنایع دستی و مشاغل خانگی) بر توسعه روستایی مورد: روستاهای شهرستان سنج، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی، ۷۲ : ۱۰۳-۸۱

پاکزاد، ز. ۱۳۹۵. نقش صنایع دستی در کارآفرینی زنان و توسعه اقتصادی. نشریه جلوه هنر، ۱۵: ۴۳-۲۹.

پایدار، ا. ۱۳۹۵. شناسایی و اولویت‌بندی عوامل رکود صنایع دستی بلوچ (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان قصرقند).

فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۵ (۳): ۱۸-۱.

ثریایی، ع و عطف، ز. ۱۳۹۳. شناسایی چالش‌های صنایع دستی و ارائه راهکارهای لازم (مطالعه موردی: صنایع دستی استان مازندران)، پژوهش‌های مدیریت و حسابداری، ۲: ۳۶-۱۹.

ابریشمی، ح، بیدرام، ح، ماجد، و و بخشایش، ا. ۱۳۹۸. امکان‌سنجی توسعه پایدار روستایی از طریق توسعه صنایع خلاق: نمونه موردی صنایع دستی روستاهای منتخب استان اصفهان. فصلنامه روستا و توسعه، ۲۲ (۸۸): ۶۹-۵۱. ۴۳۲۱

افشارزاده، ن، پاپ زن، ع. ا، قمبرعلی، ر و مرادی، خ. ۱۳۹۰. توسعه صنایع دستی ضرورت پایداری توسعه و توسعه پایدار. همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار، کرمانشاه.

بهرامی، ر. ۱۳۹۹. اثرات اقتصادی - اجتماعی صنایع روستایی

۱ - Black and Cobbinah

۲ - Lee

۳ - Chadwilk

۴ - Dare Kolawole

- روستاهای بخش مرکزی شهرستان انار). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۶ (۱): ۱۱۹-۱۳۲.
- کریمی‌پور، ز و شریف‌زاده، م. ر. ۱۳۹۶. مؤلفه‌های فرهنگ‌محور در طراحی بسته‌بندی صنایع دستی ایران، دو فصلنامه هنرهای صنایع اسلامی، ۲ (۱): ۶۷-۷۶.
- نقوی، م. ر.، پورطاهری، م.، دیوسالار، ا. ا. و احمدی، ح. ۱۳۹۶. اولویت‌بندی و اثربخشی صنایع دستی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری غیر جبرانی (لکسیکوگراف) مطالعه موردی: (دهستان عشرستاق شهرستان بهشهر). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۲ (۳۸): ۱۵۴-۱۳۹.
- ولی‌نژاد، ص.، عباسی، ا.، سعیدی، پ و مستقیمی، م. ر. ۱۳۹۹. پیامدهای فرهنگی - اجتماعی توسعه فرآیند بازاریابی در کسب‌وکارهای کارآفرینانه خانگی (مورد مطالعه: صنایع دستی استان خراسان شمالی). فصلنامه علمی مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان، ۱۵ (۲): ۱۴۸-۱۲۱.
- یاوری، ح. ۱۳۹۴. شناخت صنایع دستی ایران، انتشارات مهکامه، تهران.
- Figueira, M. C. 2017. Solidarity economy, commerce and tourism: the handicrafts products of butiá palm trees in Santa Vitória do Palmar, RS, Brazil. *CULTUR: Revista de Cultura e Turismo*, 11 (2), 54-80.
- Gough, K. V., & Rigg, J. 2012. Reterritorialising rural handicrafts in Thailand and Vietnam: a view from the margins of the miracle. *Environment and Planning A*, 44(1), 169-186.
- Hassan, H., Tan, S. K., Rahman, M. S., & Sade, A. B. 2017. Preservation of Malaysian handicraft to support tourism development. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 32(3), 402-417.
- Parnwell, M. J. ۲۰۱۸. Tourism and rural handicrafts in Thailand. *Tourism and rural*
- حاجی‌نژاد، ع.، عسکری، ع.، اصغرپور، ح و محمدزاده، پ. ۱۳۸۵. بهره‌وری صنایع روستایی در استان سیستان و بلوچستان. نشریه جغرافیا و توسعه، ۴ (۸): ۴۱-۱۹.
- دیوسالار، ا. ا. ۱۳۹۵. نقش صنایع دستی در اقتصاد گردشگری روستایی مورد: روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان بهشهر. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۵ (۱۶): ۱۷۴-۱۶۱.
- رضان‌زاده لسبویی، م و زال، م. ح. ۱۳۹۵. تحلیل ویژگی‌های صنایع دستی در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی (مطالعه موردی: استان مازندران). فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۴ (۱۹): ۱۰۲-۸۷.
- سجاسی قیداری، ح.، رومیانی، ا و صانعی، س. ۱۳۹۳. ارزیابی و تبیین کارکرد صنایع روستایی در توسعه مورد دهستان صائین قلعه در شهرستان ابهر. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۸): ۱۰۵-۸۷.
- سواری، م.، مخلص آبادی فراهانی، م و میرکزاده، ع. ا. ۱۳۹۲. راهکارهای توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های صنایع دستی استان کردستان. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲ (۸): ۱۴۸-۱۲۵.
- عربخانی، ا.، سید میرزایی، س. م و کلدی، ع. ر. ۱۳۹۸. تحلیل توانمندسازی زنان روستایی در تولید مصنوعات صنایع دستی. مورد مطالعه دهستان عشق آباد شهرستان نیشابور. نشریه مطالعات هنر اسلامی، ۳۶: ۳۵۶-۳۳۸.
- علیپور، ح. ر و مجنون، ک. ۱۳۹۱. تحلیل اقتصادی صنایع دستی و نقش آن در توسعه اقتصادی استان گیلان. فصلنامه گیلان ما، ۱۲ (۴۷): ۱۴۲-۱۲۶.
- فرنام، ز.، صادقی‌پور، ا و ارسطو، ب. ۱۳۹۷. تحلیل صنایع دستی بومی در توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی روستاهای شهرستان دامغان). فصلنامه علمی پژوهش هنر، ۸ (۱۶): ۶۲-۵۳.
- فلاح‌تبار، ن. ا. ۱۳۹۷. ارزیابی نقش زنان روستایی در صنایع دستی و ارتقاء توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی جواد آباد ورامین). نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۰ (۲): ۱۴۶-۱۲۹.
- قنبری، س.، دهقان، م. ح و میرکی اناری، ح. ۱۳۹۶. تبیین و ارزیابی کارآفرینی روستایی با تأکید بر صنایع دستی (مطالعه موردی:

- southern Nigeria. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 8(4): p.273-285.
- Black, R. and Cobbinah, P. B. 2018, Local attitudes towards tourism and conservation in rural Botswana and Rwanda, *Journal of Ecotourism*, Vol 17, No 1, pp 79- 105.
- Lee, D. 2001, Diversification of the Rural Economy: A Case Study on. *handicrafts in Thailand.*, 234-257.
- Wang, L. E., Cheng, S. K., Zhong, L. S., Mu, S. L., Dhruba, B. G., & Ren, G. Z. 2013. Rural tourism development in China: Principles, models and the future. *Journal of mountain science*, 10(1), 116-129.
- Chadwick, W. 2007, *Spatial Organization in Rural Areas*. New York: Prentice-Hall.
- Dare Kolawole, O. 2012. Probit analysis of factors influencing rural employment promotion in

---

Identifying and analyzing the development capacities of indigenous handicrafts in rural settlements (Case study: cities of Torbat-e Jam-Taybad)

Hasan Giyahi¹, Khadijeh Bouzarjomehri^{2*}, Aliakbar Anabestani³ and Mahdi Kermani⁴

Submitted: 5 April 2021

Accepted: 2 August 2021

Abstract

In the current period, rural handicrafts are related to the concepts of economic development due to their economic nature, which can convey the identity of villagers more and better to customers through social, cultural and ethnic messages. Therefore, the aim of this study is to identify the capacities of handicrafts in rural settlements of Torbat-e Jam-Taybad cities. According to the research topic, the type of research is descriptive-analytical. The statistical population includes two groups of experts (15 people) and handicraft producers in 15 villages studied in Torbat-e-Jam-Taybad counties, among which 1380 active handicrafts were identified, of which 239 as a sample population by they were questioned by simple coincidence. Data collection methods include library and field methods with questionnaire tools. Data analysis was performed using descriptive statistics, one-sample t-test in SPSS software and AHP. Findings showed that four economic, social, tourism and environmental factors are the most important capacities of handicrafts in the study area and in all research variables (economic, 3.40, social, 3.37, tourism, 3.26, environmental, 07 / 3) The average of the identified capacities is higher than the theoretical average, therefore, they play an effective and useful role in the rural development of the region (in relation to its economic situation, etc.). Also, the results of (AHP) among the studied variables, economic and social components with weights of 0.574, 0.167%, respectively, were recognized as the most important factors due to the prosperity of handicrafts, which tourism and environmental components, respectively, by weight 150.159 and 0.098 are less important than other factors. Therefore, identifying the potential of handicraft prosperity as a creative and innovative approach in rural development for other rural settlements is proposed.

Keywords: Capacity Studies, Handicrafts, Rural Settlements, Torbat-e Jam and Taybad.

1- Ph.D .Candidate, Department Geography of Faculty of Letters and Humanities of Ferdowsi University of Mashhad – Mashhad- Iran

2- Associate Professor, Department Geography of Faculty of Letters and Humanities of Ferdowsi University of Mashhad – Mashhad- Iran

3- Professor in Department of Human Geography and Spatial Planning, Faculty of Earth Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

4 - Assistant Professor, Dep. Social sciences of Faculty of Letters and Humanities of Ferdowsi University of Mashhad – Mashhad- Iran.

(*-Corresponding Email: azar@um.ac.ir)

DOI: 10.22048/rdsj.2021.279586.1928